

Nemzetiségi műsorszolgáltatás a szlovák közszolgálati televízióban

DÓRA MIERKA

Broadcasting for National Minorities on the Slovak Public Television

Keywords: public service media (public media), national minority, broadcasting, television, media impact, Slovak, citizen of Slovakia, Hungarian

Bevezetés

A közszolgálati műsorszolgáltatók működési szempontjukat tekintve a legtöbb európai országban hasonló elvekre támaszkodnak. A közszolgálati médiaszolgáltatás alapjai elsősorban a közvélemény kiegyensúlyozott informálására vonatkoznak, kereskedelmi érdekek nélkül, technikailag széleskörűen hozzáférhetők olyan programok bemutatásával, amelyek képet nyújtanak a társadalomról és mentesek a diszkriminációtól. A közmédiának mindenki számára elérhetőnek kellene lennie, beleértve a nemzeti kisebbségeket is.

A szlovák közszolgálati média, a Rozhlas a televízia Slovenska (a továbbiakban RTVS), tevékenységét a nyilvánosságnak nyújtott szolgáltatásként deklarálja, a lakosság koncessziós díjaiból finanszírozzák. Az RTVS fő feladatait a 532/2010 Z. z. számú Törvény 5. §-a határozza meg. Ez magában foglalja a „Szlovák Köztársaság területén élő nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvein a Szlovák Köztársaság lakosságának nemzeti és etnikai összetételének megfelelő időtartamon belüli tartalmilag és regionálisan egyensúlyban levő programok közvetítését”.¹

Amellett, hogy az európai közszolgálati médiák működésére jellemző egy globális szint, kiemelten fontos az úgynevezett nemzeti vagy regionális szint, amit az erős lokalizáció jellemez. A globális szint bizonyos működési szabályokat, elveket jelent, melyeket a legtöbb európai országban alkalmaznak. „A közszolgálati műsorszolgáltatás politikai kereteit az 1994. december 8-án, Prágában megrendezett, a tömegkommunikáció

1 Ministerstvo kultúry SR. Elérhető: <http://www.culture.gov.sk>

területén folytatott, politikáról szóló negyedik európai miniszteri konferencia »A közszolgálati műsorszolgáltatás jövője« című határozatával szabta meg. Az Európa Tanács tagországai megerősítették elkötelezettségüket: a programozás és a szolgáltatások szervezése oly módon, hogy széles közönség számára érdekes legyen, és ugyanakkor megfeleljen a kisebbségi csoportok igényeinek.” (Sečík 2008, 21–53. p.)

A nemzeti vagy regionális szint inkább a belső környezeti tényezőkre vonatkozik, különösen az aktuális politikai és társadalmi helyzetre, a média törvény általi szabályozásra, a lakosság nemzetiségi összetételére, igényeire, a médiakultúrára, de a társadalom morális szintjére, demokratikus gondolkodására is. Bár a globalizációs trendek már nagyban befolyásolják a közmédia tartalmi kínálatát is, a szakirodalom úgy véli, hogy ez az ún. globális hálózat inkább decentralizált és erősen lokalizált (Rétfalvi 2012, 388. p.). Sőt, még országos szinten sem egy homogén közegről beszélünk, beleértve a nemzeti kisebbségeket érintő viszonyrendszereket. Éppen ezért a nemzetiségi műsorszolgáltatás vizsgálatánál, az általános működési elvek figyelembevételével mellett, a funkcionalitás és a célcsoport igényeinek pontos definiálása legalább olyan fontos tényezők. A médiakommunikációs szakemberek a befogadó közeget sem egy teljes mértékben a médiaüzenet alárendelt, passzív résztvevőjének tekintik. (Jirák 2015, 223. p.) Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy azon túl, amit a média „kódolva” közvetít, adott esetben a képernyő sugároz, a közönség képes ki-, illetve átértékelni és a maga módján értelmezni vagy úgymond „dekódolni.” (Bajomi-Lázár 2008, 179. p.)

McLuhan (McLuhan 2011, 326. p.) a televízió hatásainál megjegyzi, hogy maga a fogyasztó is egyfajta képernyővé válik. Hogy milyen mértékben tükröződnek vissza a látottak és hallottak, folyamatos kutatás és vita tárgya (kultivációs elmélet – Griffin 2003, 359. p.), az azonban vitathatatlan, hogy valamilyen mértékben a fogyasztó magáévá teszi ezt a tartalmat és az leképződik gondolkodásán és magatartásán is. Arra a kérdésre, hogy miért fontos a közszolgálati média szempontjából a műsorkészítés a nemzeti kisebbségek számára, nemcsak a kisebbségek szempontjából lehet érdemleges választ adni, hanem a nemzeti többség demokratikus gondolkodása és szociális érzékenysége szempontjából is.

Demográfiai kitekintő

Szlovákia sajátos a lakosság nemzetiségi összetételét tekintve. A szakirodalom több-nemzetiségű országgént is definiálja. (Poláčková 2017, 102. p.) A magyar nemzetiségű lakosság jelenleg csaknem 8-9%-át alkotja az összlakosságnak. A szakirodalom több helyen is felhívja a figyelmet a szlovák–magyar kisebbségi viszonyok és kapcsolatrendszerek egyediségére. A történelmi háttér tehát még száz év elteltével is meghatározó a két nemzet kapcsolatában és önmaguk definiálásában. A kisebbségi kérdéseket és a kapcsolódó jogszabályokat számos monográfiában és tanulmányban tárgyalják. Jelenleg a magyar szerzők több publikációja elérhető a témában. „A környező országokban élő magyar közösségek demográfiai, kulturális, társadalmi, politikai és jogi helyzete soha nem volt azonos. Ez a tény természetes következménye a számuk alakulásá-

nak, a területi struktúrájuknak, de az egyes államokban bekövetkezett politikai fejleményeknek is.” (Halász–Petráš 2018, 122. p.)

A nemzeti kisebbség definíciója szerint „egy adott társadalom azon tagjainak csoportja, akik nem a többségi nemzettel identifikálódnak, hanem egy olyan másik nemzettel, amelynek van állama, vagy egy olyan nemzet tagjainak tartják magukat, amelynek ugyan nincs állama, de saját állam létrehozására törekszik. A nemzeti identitás ideáltípusa magában foglalja a közös nyelvet vagy nyelvjárást, a közös kultúrát, szokásokat, a közös történelemre vonatkozó emlékeket, továbbá a közös lakóterületet”. (Andorka 2003, 335–336. p.)

A 2011. évi népszámláláson alapuló demográfiai mutatók szerint Szlovákiában a magyar nemzetiségű állampolgárok a lakosság 8,5%-át teszik ki, azaz 458 467 lakosról beszélünk. Tíz évvel korábban, 2001-ben ez a szám még magasabb volt: 9,7%. A magukat magyar nemzetiségűnek valló lakosok száma 1961 óta folyamatosan csökken, 1961-ben az összlakosság 12%-át tették ki.

A legnagyobb etnikai csoportot Szlovákiában a romák alkotják. A magukat romáknak valló lakosok száma a legutóbbi, 2011-es népszámláláskor nőtt, körülbelül 100 ezer volt, és a népesség 2%-át képviselik. Tíz évvel korábban, 2001-ben, ez az arány 1,7 százalék volt. A további nemzetiségek és etnikumok Szlovákiában a népesség kevesebb mint 1%-át teszik ki: a csehek 0,6%-ot, a ruszinok 0,6%-ot, az ukránok 0,1%-ot.²

Magyarországon a legnagyobb arányában a roma etnikai csoport van képviselve. A legutóbbi, 2011-es népszámlálás alapján a népesség körülbelül 3,18%-át teszi ki, ami 315 583 lakos. A második legnagyobb nemzeti kisebbség a németek (1,8%), 185 696 lakos. Más nemzeti kisebbségek kevesebb mint egy százalékát teszik ki az összlakosságnak. A szlovák nemzetiségű népesség Magyarországon kb. 0,35%-ot tesz ki, azaz 35 208 lakost jelent. Összehasonlítva a 2011. évi adatokat a 2001. évi adatokkal, kiderül, hogy 2011-ben több lakos (315 583) vallotta magát roma nemzetiséghez tartozónak, mint 2001-ben (205 720). Körülbelül 120 000 lakos vallotta magát a német nemzetiséghez tartozónak 2001-ben, ez a szám tíz évvel később, 2011-ben 185 696-ra nőtt.³

Szociológusok által hangsúlyozott, hogy az önrendelkezési adatok sokszor nem a nemzetiségek asszimilációjának vagy népességnövekedésének valódi növekedését tükrözik, hanem inkább egy adott társadalmi környezetben fennálló politikai-társadalmi légkört és önértékelést. Ehhez kétségkívül hozzájárulhat a nemzeti kisebbségeknek a médiában történő természetes megjelenése is, valamint a nemzetiségi műsorok minősége, ami annak igyekezetét jelezheti a társadalomban, hogy a kisebbségek értékes részét képezik a közösségnek.

2 Štatistický úrad Slovenskej republiky. <https://slovak.statistics.sk>

3 Központi Statisztikai Hivatal. Elérhető: <https://www.ksh.hu>

Műsoridő

A szlovák RTVS közszolgálati televíziónak három televíziócsatornája van, 2019 decemberétől gyarapodott a harmadikkal, amely főként a televíziós archívumból meríti a tartalmat. Műsorokat és programokat a nemzeti kisebbségek számára rendszeresen a Dvojka csatorna sugároz.

Az RTVS fő feladatait a 2. sz. Törvény 5. §-a (532/2010 Coll.) határozza meg. A törvény magában foglalja többek között azt is, hogy a Szlovák Köztársaságban élő nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvein a lakosság nemzetiségi összetételének arányaiban megfelelő időtartományban biztosítanak programokat.⁴ A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy például a nemzetiségi kisebbségek számára készített programnak a teljes sugárzási idő kb. 8-9%-át kellene kitenniük, de a valóságban a napi sugárzási idő közel 3%-át sem töltik be.

A nemzeti kisebbségek képviselői úgy vélik, hogy ez az időkeret nem megfelelő, mert a nemzeti adások aránya nem felel meg a lakosság és a nemzeti kisebbségek összetételének. 2019-ben jelentette be az RTVS nemzeti műsorszórás igazgatója, Lovász Attila, hogy a nemzeti kisebbségi műsorok aránya növekedni fog, ennek feltétele a Trojka csatorna elindítása volt. Sajnos a gyakorlatban, egyelőre, a harmadik csatorna nem tölt be olyan funkciót a műsorszolgáltatásban, amellyel gyarapítaná a saját gyártású szlovák nyelvű programok számát és amellyel egy komolyabb koncepció kidolgozását sejtetné a néző számára, feltételezve, hogy így nagyobb időkeret jutna a nemzetiségi műsoroknak. 2020 augusztusában az RTVS tanácsának ülésén mutatta be a nemzetiségi műsorszolgáltatás állapotáról és fejlődéséről szóló, a 2011–2019 közötti időszakra vonatkozó komplex jelentést Lovász Attila, a nemzetiségi adások részlegének igazgatója. A roma adás esetében megháromszorozódott, a magyar adás esetében pedig megduplázódott az adásidő: „Míg 2011-ben 1–1,5 százalékos körül mozgott, jelenleg a becslés szerint eléri a 3,7 százalékos szintet. A nemzetiségi műsorszolgáltatásnak 154 000 állandó hallgatója van” – részletezte Lovász.⁵ Ez azonban még mindig nem éri el azt az időtartományt, amelynek a magyar nemzetiségű lakosok százalékban kimutatott arányának (kb. 8%) kellene megfelelni.

Az időkeret megnövelésére való törekvés mellett fontos volna egy olyan célkitűzés vagy koncepció kidolgozása is, hogy milyen tartalom lenne a legoptimálisabb a nemzeti kisebbségeknek. Vagy talán pont fordítva. Először egy konstruktív, hosszú távú programterv kidolgozását kellene sürgetni, annak pozitív integrációját a műsorkínálatba, küldetését és üzenetét a célközönség felé. Például a hírműsorok esetében a nemzeti kisebbségek nyelvén közvetített híradásoknak a „hírblokk” egy stabil részét kellene

4 Rozhlas a televízia Slovenska. Elérhető: <https://www.rtv.sk>

5 Új Szó online. Elérhető: <https://ujso.com/kozelet/lovasz-a-nemzetisegi-adasnak-reagalnial-kell-a-digitalis-kor-kihivasaira>

képeznie. Másfelől feltételezhető, hogy az eddig kisebbségi műsoroknak otthont adó Dvojka csatorna lenne a jövőben egy ún. közösségi (nemzetiségi) vagy regionális csatornája a közmédiának, mely egyfajta kommunikációs „csatornává” válna a kultúrák, a kisebbségek és a régiók közötti párbeszédben. Itt korrekt műsoridőt kaphatnának a kisebbségi nyelvű adások, de beépíthetők lennének olyan szlovák nyelvű műsorok is, melyek a térség sokszínű jegeit mutatnák be a gasztronómián, művészetben, turizmuson keresztül a közép-európai térségre kivetítve.

Kisebbségi nyelvű televízió-adások

Az RTVS híreket közvetít magyar, ruszin, szerb és roma nyelven is. A magyar nyelvű hírfomátum hétköznapi látható a Dvojka csatornán, a hazai és a déli régiók híreit tartalmazza. A magyar nyelvű hírek jellemzője, hogy többnyire teljes egészében magyar nyelven készülnek, szlovák felirattal, vagy szlovák nyelven készített interjúknál magyar felirattal. Adásidőjük kb. 8 perc. Ruszin és szerb nyelven a hírek hetente egyszer egy hírcsokorban láthatók 8 perces időkeretben. Gyakorlati szempontokat figyelembe véve az utóbbiak szerepe a kisebbségi hírszolgáltatásban nehezen értelmezhető. A hírek alapfunkciója ugyanis az, hogy friss, aktuális információkat tartalmazzanak. A karácsonyi ünnepek előtt és alatt megfigyelhető ezeknek a programoknak a hiánya, ami szintén nehezen értelmezhető, hiszen ha ezek a műsorok abból a célból készülnek, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén is elérhető legyenek a legaktuálisabb információk, akkor ennek általános érvényűnek kellene lennie, nem pedig időszakosnak. Ezekre a formátumokra jellemző, hogy a vizuális kompozíció, illetve a háttér más, egyszerűbb, mint a szlovák nyelvű híreknél. A vizuális megkülönböztetés önmagában nem negatív jelenség, akár számos objektív oka is lehet, de ilyenkor is fontos tényező az *arculat*⁶ kialakítása, ami magában foglalja a kifelé irányuló tudatos kommunikációt is.

A közszolgálati médiákra jellemző, hogy erősen lokalizáltak, adottságaikat nézve nehezen állítható fel egy általános mérce, mégis érdemes kitekinteni a környező országokba, konkrétan a nemzetiségi vagy idegen nyelvű műsorok terén. A magyar közmédia (Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, a továbbiakban MTVA) a híreket angol, német, orosz és kínai nyelven közvetíti a késő esti órákban, időtartamuk körülbelül 7-8 perc. Megjegyezhető e téren, hogy a magyar közmédia egy külön hírcsatornával rendelkezik, ahol ezekkel az idegen nyelvű hírösszefoglalókkal naponta élőben jelentkezik és a hírcsatorna szerves részét képezik.

6 Az *arculat* fogalom meghatározására a nemzetközi szakirodalom igen színes és szemléletes szóképeket használ. Ha az angol nyelvű *corporate identity* szópárból indulunk ki, akkor „egy olyan stratégiai irányítást és ennek megfelelő cselekvési tervet, olyan intézkedések összegét jelenti, amely összehangolva (...) a cég belső és külső arculatának sikeres és tervszerű alakítását, építését célozza meg.” (Sándor 2000)

A cseh közszolgálati média (Česká televize, a továbbiakban ČT) lengyel nyelven közöl hírösszefoglalót. Csehországban a morva kisebbség után a szlovákok (1,4%), az ukránok (0,5%) és a lengyelek alkotják (0,4%) a legnagyobb számú nemzeti kisebbségeket. Számszerűsítve a 2011-es népszámlálás alapján az ukrán kisebbség 53 253 lakost jelent, a lengyel pedig 39 096-ot.⁷ A cseh ČT közmédia lengyel nyelven közöl hírösszefoglalót heti egy alkalommal. A 2011-es népszámlálás során Csehországban kb. 24% nem vállalta fel nemzetiségét vagy nem vallotta magát egyik nemzetiséghez tartozónak sem, ami magas szám.

A nemzetiségi műsorszolgáltatás tekintetében a hírösszefoglalók mellett valamivel nagyobb teret kapnak az ún. „magazin formátumú” műsorok vagy olyan programok, amelyek a nemzeti kisebbségek kultúráját és életét mutatják be.

A szlovák közszolgálati média az *Otthon vagyunk – Sme doma* című magyar nyelvű magazint 2015 áprilisa óta minden szerdán adja a Dvojka csatornán. A műsor nyáron és például a karácsonyi ünnepek alatt sem látható, ami sajnálatos nézői szempontból, hiszen ezekben az időszakokban a déli régiókban megrendezésre kerülő fesztiválok, vásárok, hagyományos táborok is helyet kaphatnának a műsorban, illetve az ünnepi hagyományok bemutatása, receptek elkészítése is alternatív megoldás lehetne egy ünnepi adásban. A Szlovák Rádió épületében rendszeresen koncertet adnak magyar zenészek is, ezek felvételei időközönként szintén teret kaphatnának a műsorban. A magazin terjedelme 25 perc és általában három témát tartalmaz, nézői szemmel sokszor hiányzik az exkluzív tartalom vagy az aktualitás a riportokat illetően, emellett gyakran a kellő dinamika is hiányzik.

Az *Otthon vagyunk – Sam khere* című roma magazin 2017 januárja óta látható a Dvojkan, ugyancsak hetente egyszer 25 perces időtartamban. A műsor nyáron szintén nem található a kínálatban, és 2019 decemberében is csak kétszer jelent meg a televízió képernyőjén. Meglehetősen monotematikus, főként szlovák nyelven adják roma felirattal. Ez esetben is sokszor hiányozik az autentikusság, egy-egy ismert arc megjelenése programban, ami életszerűbb és melegebb hangvételt adna a műsornak.

A ruszin magazin havonta kétszer – a nyár kivételével – látható a Dvojka képernyőjén, és a Szlovákiában élő ruszin nemzeti kisebbség életéről számol be.

A fent említett programokon kívül a Dvojka havonta háromszor, 25 percben adja a Szláv magazint *Slovanský magazin*. A szlovák közszolgálati televízió heti egyszer jelentkezik *Família* c. műsorával, amely szlovák nyelven látható és egy-egy olyan családot mutat be, amelyben különböző kultúrák és nyelvek találkoznak, vagy olyan családot, melynek egy része Szlovákiából elköltözött, vagy épp Szlovákiában talált új otthonra.

Az említett magazinszerű műsorok esetében a legnagyobb hiányosság a programok pozicionálása és definiálása a célközönség számára. Ezt a kérdést egyszerűbben is fel lehet tenni: milyen céllal készülnek ezek a műsorok? A kisebbségi műsorok bebiz-

7 Český statistický úřad. Elérhető: www.czso.cz

tosítása iránti elvárás teljesítéseként, vagy valóban a közösség szolgálatában állva a kisebbségek támogatása érdekében? Ugyanakkor különbséget kell tenni azok között a műsorok között, amelyek a kisebbségek nyelvén a kisebbségekhez szeretnének szólni és azok között, amelyek a kisebbség által képviselt kultúra és tevékenység által a többségi nemzethez is szeretnének szólni.

Érdemes ezen a téren is kitekinteni a környező országokba, és bár minden ország sajátos összetételű a nemzeti kisebbségek tekintetében, közös bennük, hogy valahány közép-európai országban számottevő nemzeti kisebbség él.

Csehországot, Magyarországot és Szlovákiát összevetve, Szlovákia „rendelkezik” a legnagyobb arányban egy adott nemzetiséghez tartozó kisebbséggel. Magyarországon a sokkal kisebb arányban képviselt nemzeti kisebbségek sokszor hasonló időtartamban kapnak anyanyelvükön készített saját magazinműsorokat, mint a szlovák közmédiában.

A *Roma magazin* a legnagyobb számú etnikum számára nyújt tartalmat. A magazin magyar nyelven van közvetítve. Ez összefügghet a 2011-es népszámlálási adatokkal, amelyekből kiderül, hogy a roma (a statisztikai kimutatás „cigány” megnevezést használ) nemzetiségűek közül nagyon csekély azok száma, akik anyanyelvüként nem a magyart jelölték volna meg. „A magazin célja a roma közösség megismertetése, hagyományainak ápolása, pozitív üzenetek közvetítésével. A műsorban általában több, különböző témájú bejátszást láthatnak a nézők, amelyek között a közéleti szereplők, események, hírek, aktualitások bemutatása, valamint miniprotrék, művészek, hétköznapi emberek, közösségek, szociális problémák, ezek megoldására irányuló állami és civil kezdeményezések, kulturális események megjelenítése egyaránt helyet kap.”⁸

A szlovák nyelven és a Magyarországon élő szlovák nemzeti kisebbség számára *Domovina* c. szlovák magazin látható heti egy alkalommal a DUNA TV csatornáján 25 perces időtartományban. A televízióban kétperces ajánlóval is találkozhat a néző. A program neve csak szlovákul van megnevezve, és a szlovák nemzet gyökereihez nyúl vissza, mivel a „domovina” szót magyarra fordítva tágabb értelemben úgy értjük, mint otthon vagy a szülőföld. A magazin felvezető zenéje Karol Duchoň V dolinách c. dalának akkordjaiból áll.

„A *Domovina* hetente jelentkező szlovák kulturális magazin. Tájékoztat a magyarországi szlovákság kultúrájáról, történelmi, zenei, eszme- és művelődéstörténeti, tudományos, gasztronómiai, etnográfiai értékeiről, valamint küldetésének tartja az anyaország, Szlovákia értékeinek bemutatását is. A műsorban rendszeresen készülnek tematikus adások, dokumentumfilmek is.”⁹

A *Rondó Magazin* egy magazin hat nemzeti kisebbség – a bolgárok, görögök, lengyelek, örmények, ruszinok és ukránok – számára, amelyek különféle kultúráik mindennapi életét vizsgálják. Az adás ideje mindig csütörtökön, 19:20-kor a Duna TV-n.

8 Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA). Elérhető www.mediaklikk.hu

9 Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap (MTVA). Elérhető www.mediaklikk.hu

Csehországban nagyon alacsony egy konkrét nemzeti kisebbséghez magukat valló lakosok száma. A morva után a legnagyobb arányában a szlovák kisebbség van képviselve, utána az ukrán és a lengyel. Az előbbi kettőnél nem találtunk nemzetiségi nyelvű műsort a kínálatban, egyedül lengyel nyelvű hírösszefoglalót. Ezen kívül érdekes népszámlálási adat, hogy közel 23% vallotta magát más nemzetiségűnek, mint cseh, de hivatalosan egyikhez sem sorolta magát. Ezért talán indokolt is, hogy a cseh közszolgálati média mindjárt három magazint is kínál a többnyelvűség, sokszínűség, multietnikusság témáira fókuszálva. Ilyen program például a *Sousede* (magyarul „Szomszédok”), a *Domov můj* (magyarul „Az én otthonom”) és a *Babylon* c. műsor.¹⁰ A *Sousede* c. program havi egy alkalommal 25 perces időtartományban látható, a műsorkészítők pedig így jellemzik a televízió weboldalán: „A Szomszédok (*Sousede*) című havi magazin naprakész képet nyújt a nézőknek a kisebbségek és a külföldiek életéről hazánkban, annak érdekében, hogy erősítsék a társadalomban élő más nemzetiségek általános tudatosságát. A ciklus feltérképezi a kulturális és életszokások összefonódását és kölcsönös hatását, a kisebbségek tagjai által történő megőrzésüket, valamint a cseh környezet esetleges változásait. A társadalmi integráció általános szempontjaival, valamint az együttélés hosszú távú és mindennapi problémáival foglalkozik. A megkomponált műsor mottója, amelyből a neve származott, hogy a szomszédaink ablakaiba kell nézni. Megérteni és megismerni társadalmunk sokszínűségét, és megkönnyíteni a közös kommunikációt közös házunkban, amely a Cseh Köztársaság.”¹¹

A *Babylon* c. műsor egy dokumentumsorozat, amely hetente egyszer látható a cseh közmédia képernyőjén. Egy hosszú múltra visszatekintő műsor, amely már 2004 óta megtalálható a televízió állandó műsorai között. Jelenleg heti egyszer adják, témaiban pedig nagyon átfogó, és az életből merített történekekre fókuszál. A televízió honlapján röviden a következő olvasható: „A külföldön élő csehek, a Csehországban élő külföldiek története, a különféle nemzeti és etnikai kisebbségeket képviselő személyiségek története.”¹²

A *Domov můj* c. műsor pedig kivételesen a bevándorlók, főleg bevándorolt családok helyzetét mutatja be Csehországban, főként abból a célból, hogy a többségi nemzet előítéletek nélkül tudjon alkalmazkodni a kisebbségekhez és integrálni tudjanak egy másik kultúrából érkező közösséget: „Az Otthonom című műsor azoknak a családoknak az életét térképezi fel, akik a világ különböző pontjairól érkeztek, és Csehországot választották új otthonuknak.”¹³

E rövid kitekintőt elemezve is látható, hogy a három vázolt ország különbözik nemzetiségi összetételét tekintve, és sajátos módon próbálják a különböző nemzetiségi műsorokat beépíteni a közmédia műsorkészítésébe. És ez nem csak a nemzeti műso-

10 Česká televize. Elérhető: <https://www.ceskatelevize.cz>

11 Česká televize. Elérhető: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11690334848-sousede/>

12 Česká televize. Elérhető: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1131721572-babylon/>

13 Česká televize. Elérhető: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11746244530-domov-muj/>

rokat érinti, hanem minden olyan programot, amely a nyelvi és kulturális különbséget érinti. Ezeknek a műsoroknak az üzenete és küldetése pedig sokkal nagyobb annál, minthogy egy kötelezően letudott és beiktatott műsor legyen a programtervben.

Médiaszemlélet, fogyasztói elvárások és piaci adottságok

Ma már egyáltalán nem vitatható, hogy a médiának nagyon nagy szerepe van a világról alkotott képünk megformálásában. Hatással van ránk az, amit a képernyőn látunk, észlelünk és az, aminek a média kiemelt fontosságot tulajdonít. Minden, amit látunk a televízió képernyőjén vagy fordítva, nem tapasztalunk, valamilyen formában nyomot hagy a gondolkodásunkban. Számos tömegkommunikációs szakértő egyetért abban, hogy a média szimbolikus hatalommal bír. Pozitív üzenettel bírhat a nemzeti kisebbség számára nyújtott programok pusztán létezése is, ami képviselheti azt az általános nézetet, hogy társadalmunk bizonyos fokú toleranciát elvár a többségi társadalomtól a mindennapi életben is. Kétségteljesen befolyásolja a kisebbségekről alkotott kollektív képünket az is, hogy a kisebbségi nemzethez tartozó személyek hogyan jelennek meg a képernyőn. A magyar anyanyelvű vagy magyar gyökerekkel rendelkező meghívott vendégek egyes szórakoztató programokban a jó humor garanciáját képviselik-e, vagy az ironia tárgyát képezik-e a rossz kiejtés miatt.

A médiát a társadalom alrendszerének is definiálják. „A médiarendszer kifejezés a társadalmi rendszer lényegére utal, a médiális-szociális rendszer nagy hatással van a lakosság széles rétegeinek gondolkodására és viselkedésére, valamint az egész társadalmi rendszer minőségére.” (Remišová 2012, 20. p.)

Példaként említhető az is, hogy a szlovák közmédiában a szlovák nyelvű hírek és a nemzetiségi kisebbségek nyelvén sugárzott hírek más vizuális kompozícióban jelennek meg (az utóbbiak rovására), minimális időtartamban és előnytelen műsoridőben. Ez is egy példa arra, hogy a média milyen eszközökkel képes pozitív példát mutatni a többségi nemzet és nemzeti kisebbségek részére készített műsorok észlelése között. A magyar közmédia például e tekintetben kreatívabb és innovatívabb, bár a kulturális sokszínűséget azért nagyon óvatosan közelíti meg. A cseh közszolgálati televízió a nemzeti kisebbségek nyelvén alig közöl műsorokat, ennek egyik oka lehet a nemzeti kisebbséghez tartozó (valló) lakosok alacsony száma. Ezzel ellentétben meglehetősen aktuális és a társadalom egészét érintő kérdésekkel is foglalkozik a nemzeti hovatartozás megfogalmazása terén, és főként a Csehországba bevándorolt lakosok bemutatására fókuszál. Ezeket dokumentumsorozatokban dolgozza fel.

Szlovákia mondhatni valóban specifikus e tekintetben, és kimagaslóan magas a magyar nemzeti kisebbség aránya az említett országok nemzetiségeivel összevetve. A szlovák közszolgálati televízió láthatóan igyekszik több nemzeti kisebbség részére is anyanyelven műsorokat biztosítani, ami pozitív jelenség. A legnagyobb számban képviselt kisebbségeknek heti szinten magazinnal is jelentkeznek. Ami hiányossága ezeknek

a műsoroknak, az az, hogy hangnemük sokszor nagyon kimért, témáikat és időtartamukat illetően pedig nagyon limitáltak a célközönséget tekintve.

Összességében elmondható, hogy a nemzetiségi nyelvű és a kisebbségekről szóló műsorok tekintetében szükséges volna egy egyértelmű pozicionálásra, definiálásra és tartalmi szinten egy hosszú távú koncepció kidolgozására a szlovák közszolgálati televízióban, illetve az online térben való aktívabb megjelenésre is, ezenkívül vagy ezzel együtt pedig olyan programok készítésére, amelyek elősegítik a megismerés és egymásról alkotott kép kiszélesítését is. Az online platform összekapcsolása más tömegkommunikációs csatornákon lévő mediális tartalommal ma már szinte elengedhetetlen. A hagyományos közlésmódok ma már önmagukban nehezen értelmezhetőek, ugyanis ezeket a gátakat a technológia felszámolta és a mediális tartalom „konvertálhatóvá” vált. A tartalom pedig nem csak nézőket, hallgatókat és olvasókat szólít meg, de közösségeket alakít ki, amelyek a tartalomhoz bármikor hozzáférhetnek, megoszthatják azt időkeret és műsoridő nélkül.

Irodalom

- Andorka Rudolf 2003. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Bajomi-Lázár Péter 2008. *Média és társadalom*. Második, bővített kiadás. Antenna Hungária.
- Halász, Ivan–Petráš, René 2018. *Menšiny, vysoké školy a právo*. Praha, Auditorium.
- Jiráček, Ján–Köpplová, Barbara 2015. *Masová média*. 2. přepracované vydání. Praha, Portál.
- McLuhan, Marshall 2011. *Jak rozumět médiím*. Druhé, revidované vydání, Mladá fronta.
- Reichardt, David 2017. Ethnicity in Slovakia: Hungarians, Slovaks and the Search For a Cross-Cutting Effect In Poláčková, Zuzana et al. 2017. *Minority Policies in Central and Eastern Europe in Comparative Perspective*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV.
- Remišová, Anna 2012. *Etika médií*. Bratislava, Kalligram.
- Rétfalvi Györgyi 2012. Új média. In B. Bernáth István–Pais Károlyné–Rétfalvi Györgyi–Szilágyi Erzsébet–Turi László: *Média, kultúra, kommunikáció*. Budapest, Libri.
- Sándor Imre 2000. *Marketingkommunikáció kézikönyve*. Budapest.
- Sečík, Ivan 2008. Význam verejnoprávnych médií v politickom a kultúrnom systéme spoločnosti. *Studia Politica Slovaca*, 1. évf. 1. sz. 21–53. p.

DÓRA MIERKA

BROADCASTING FOR NATIONAL MINORITIES ON THE SLOVAK PUBLIC TELEVISION

The basic purpose of public media and media services is to provide customer service. This service plays a key role in the television media market, which consists mainly of commercial channels. In addition to non-commercial interests and balanced, objective news service, demanding and wide-ranging programming should also be a fundamental task of (good) public service. The duration of programs for national minorities and programs presenting national minorities is determined by law. In addition, however, it is worth examining the practical aspects of defining and positioning ethnic programs in Slovakia and their impact on the thinking of society.